

Valentin TOMULEȚ

doctor habilitat în istorie, profesor universitar
Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova
Doctor habilitat in History, University Professor
Faculty of History and Philosophy, State University of Moldova
E-mail: tomulețvalentin@yahoo.ro

DOSARELE FAMILIILOR NOBILIARE DIN BASARABIA – SURSĂ IMPORTANTĂ DE PATRIMONIU DOCUMENTAR (ÎN BAZA DOSARULUI FAMILIEI TOMULEȚ)

The dossiers of the noble families from Bessarabia – an important source of documentary heritage (based on the Tomuleț family dossier)

Summary. Following the example of the Tomuleț family dossier, the author discusses the issue of the dossiers of the Bessarabian noble families as an important source of documentary heritage in studying the noble origin of the people who were to regain the noble status held until 1812. The author notes that the dossiers of the noble families offer the possibility to establish the kinship ties these families had with the noble families from Moldova from the previous centuries, thereby confirming or denying their affiliation to the nobility; the dossiers serve as an important source in the study of the landed property of the Bessarabian nobility, because, in their requests, the nobles had to indicate the estates they owned (either they or their ancestors) until the annexation of this territory to Russia; they serve as an important source in the study of the genealogical tree of noble families, because the Bessarabian landlords were to confirm their nobility by old documents, signed by the officials, which they were to present, as a rule, in the original; the dossiers contain important data regarding the studies that the nobles received during the XIX century and serve as an important source in reflecting the basic stages of the struggle of the Bessarabian nobility for the recovery or confirmation of their noble titles.

Keywords: dossier, noble families, Bessarabia, Russian Empire, patrimony, land ownership.

Formularea problemei¹

Chiar de la început, trebuie de menționat faptul că unitatea de baza a fiecărei arhive, indiferent de faptul unde ia se află, la noi în Republică, sau peste hotare, este **documentul**. Marele arhivist și profesor român, director general al Arhivelor Statului (1938–1953) Aurelian Sacerdoțeanu (1904–1976), scria la timpul său că: „Documentele sunt purtătoare de informații și servesc transmiterea acestora în spațiu și timp. Ele sunt utilizate în diferite domenii de activitate ale omului, constituind obiect de studiu ale diferitelor discipline științifice și se află depozitate în arhive, biblioteci, muzee”². Din categoria acestor documente fac parte: înscrisurile oficiale sau

¹ Ideile de bază ale acestui articol au mai fost expuse de noi și în alte studii: Valentin Tomuleț, *Basarabia în epoca modernă (1812–1918) (Instituții, regulamente, termeni)*. Ediția III-a, revăzută și adăugită, Iași, 2014, p. 287–292; Idem, *Protestele și revendicările populației din Basarabia (anii 1812–1828)*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București-Brăila: Editura Academiei Române – Editura Istros, 2019, p. 220–278; Idem, *Dosarele familiilor nobiliare din Basarabia din sec. al XIX-lea – sursă importantă în studierea luptei boierimii basarabene pentru confirmarea titlurilor nobiliare (în baza dosarului familiei Tomuleț)*, in: Tyragetia. Muzeul Național de Istorie a Moldovei. Anuar XIII, Chișinău, 2004, p. 118–123; Idem, *Arborele genealogic al familiei nobiliare Iordache și Sandulache Tomuleț din Basarabia în sec. al XIX-lea (În baza datelor dosarelor familiilor nobiliare)*, in: Conferința științifică internațională cu genericul „Învățământul superior și cercetarea – piloni ai societății bazate pe cunoaștere” dedicată jubileului de 60 ani ai Universității de Stat din Moldova. 28 septembrie 2006. Rezumatele comunicărilor. Științe socioumanistice. Vol. II, Chișinău, 2006, p. 33–34.

² Aurelian Sacerdoțeanu, *Instrucțiuni arhivistice*, in: Arhivele Statului, vol. 3, București, 1948, p. 23.

particulare, diplomatice și consulare, dosarele privind activitatea diferitor instituții regionale, datele statistice, rapoartele instituțiilor regionale prezentate instituțiilor imperiale, diferite legi, edicte, circulare, dispoziții, adrese emise de administrația centrală sau cea regională, memoriile, manuscrisele, planurile, schițele, hărțile, pelicule cinematografice, matrice sigilare, precum și înregistrările foto, audio, video, electronice etc.

Pentru istoricul profesionist, și nu numai, o importanță deosebit de mare și valoroasă o au documentele inedite de arhivă, care au menirea să pună în discuție o problemă necunoscută și necercetată pentru cititorul interesat de diferite aspecte sale istoriei moderne a Basarabiei.

În acest sens, o sursă de patrimoniu documentar deosebită, strict obligatorie și necesară în studierea diverselor probleme ce țin de istoria familiilor nobiliare din Basarabia din secolul al XIX-lea sunt dosarele familiilor nobiliare³, depozitate în fondul „Adunării deputaților nobilimii din Basarabia” (F. 88) a Arhivei Naționale a Republicii Moldova și fondul „Departamentul de Heraldică a Senatului” (F. 1343) al Arhivei Istorice de Stat din Rusia. Ele formează **colecția Dosarelor familiilor nobiliare**, familii cunoscute sau mai puțin cunoscute, care pe parcursul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea au fost nevoite/impuse să-și confirme titlurile nobiliare.

Ca exemplu, în studierea dosarelor familiilor nobiliare din Basarabia, ca sursă de patrimoniu documentar, ne va servi dosarul familiei Tomuleț, familie atestată, conform acestei surse documentare, pe parcursul a patru generații, de la data depunerii cererii – 10 mai 1825, prin care aceștia cereau de la autoritățile imperiale ruse recunoașterea titlului privilegiat de nobil.

Statutul nobilimii în Țările Române și Imperiul Rus

În Țările Române, procesul de înnobilitare era strâns legat de deținerea anumitor funcții în instituțiile de stat. Marele cărturar Dimitrie Cantemir menționa că „odinioară era la moldoveni obiceiul [...] să nu se dea dregătorii oamenilor tineri, măcar de se trăgeau din neamurile cele mai de frunte, până nu-și dovedeau credința în alte slujbe mai mici [...]”⁴. Procesul de obținere a rangurilor boierești în Țara Moldovei începea cu încadrarea fiilor de boieri, după ce treceau de vârsta copilăriei, să slujească pe la boierii din starea întâi, unde timp de trei ani învățau obiceiurile Curții și purtarea aleasă, apoi erau promovați ca cămărași ai divanului mare, apoi ai divanului cel mic și de aici în spătărie. Și abia „după ce-și petrecea în chipul acesta tinerețea, îl ridica mai întâi în starea a treia a boierilor și la urmă în starea cea dintâi”⁵. Era un fel de școală prin care, fiecare fecior de boier, trebuia să treacă până ajungea să capete o funcție. Din cele expuse constatăm că, spre deosebire de Europa Occidentală, unde titlul nobiliar se transmitea prin ereditate, în Moldova pentru început acest titlu nu era ereditar. Or, calea pe care trebuia s-o parcurgă o persoană de viță nobilă pentru a beneficia de privilegiile acordate boierimii era destul de anevoioasă, lungă și grea. Ca rezultat, în aceste ranguri urmau să ajungă doar persoanele cei mai demne și devotate Domniei. Cu timpul însă situația s-a schimbat. Dimitrie Cantemir nota că la începutul secolului al XVIII-lea situația s-a schimbat: „În zilele noastre, când semeția crește odată cu sărăcia, un boier cugetă că și-ar rușina starea, dacă ar trebui să slujească la alt boier”⁶. Drept consecință, fiecare boier caută prin intermediul rudelor sale „[...] să fie primit în rândul slujitorilor de taină”⁷ și să capete o slujbă în stat și, respectiv, un statut social privilegiat.

Ulterior, prin reforma lui Constantin Mavrocordat din 1734, boierimii din Principatele Române i-au fost acordate noi drepturi și privilegii. Astfel, dacă până la adoptarea acestei legi, conform cutumei existente „măcară că aicea era obiceiul”, erau scutiți de impozite doar boierii care

³ **Dosarele familiilor nobiliare** – termen generic prin care se subînțeleg documentele depozitate în fondul „Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia” (F. 88) al Arhivei Naționale a Republicii Moldova, pe care boierii moldoveni le-au prezentat, pe parcursul secolului al XIX-lea, pentru a-și confirma/dobândi noblețea.

⁴ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Chișinău, 2001, p. 164.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, p. 165.

⁷ *Ibidem*.

dețineau dregătorii – de la *vel* logofăt până la *vel* stolnic, însă în caz că erau „[...] maziliți, atunci ei trebuiau să achite dajdia”⁸. Însă, prin hrisovul adoptat de Constantin Mavrocordat în 1734 s-a hotărât ca acest drept să fie acordat pe viață și transmis prin ereditate. Legea confirma că „de acum înainte boierii, care sunt și vor fi supt această stăpânire, începând de la *vel* logofăt până la *treti* logofăt, atâta dumisale, cât și fii dumilorsale, nu mai când vor fi întru dregătorii, ce și lipsiți fiind de dajde mazilească, ce da pre an, să fie slobozi și iertați în veați, nime să nu-i bântuiască, sau să-i supere, cerșindu-le dajde”⁹. Motivul invocat de domn era slujba credincioasă în folosul Domniei pe care o îndeplineau boierii.

Analizând această situație, Neagu Djuvara scria că termenul *boier* era ambiguu: boierimea desemna calitatea de nobil, în general, iar boierie – slujba sau dregătoria deținută în aparatul de stat. Potrivit tradiției bizantine, puteai fi boier dacă erai fiu de boier sau când căpătaai de la domn dregătoriile, de pildă, de logofăt sau de spătar. Începând cu mijlocul secolului al XIX-lea, termenul *boier*, după Neagu Djuvara, desemna mare moșier, oricare ar fi fost obârșia lui socială¹⁰.

Spre deosebire de nobilimea din Europa de Vest, care deținea o deplină libertate de acțiuni în raport cu regalitatea, nobilimea (dvorenimea) rusă se caracteriza, din contra, printr-o dependență tot atât de completă față de Putere, oglindită de funcție, ca element definitoriu. Nu *proprietatea*, ci *serviciul* era semnul distinctiv al nobleței în Rusia, toți cei ce „serveau” fiind socotiți a o poseda¹¹.

Statutul dvorenimii ruse, respectiv drepturile, privilegiile și obligațiunile acestei stări sociale față de Putere erau reglementate de *Condica rangurilor*¹² adoptată de țarul Petru I la 24 ianuarie 1722 și de *Decretul imperial despre drepturile, libertățile și privilegiile dvorenimii*¹³ adoptat la 21 aprilie 1785, de împărăteasa Ecaterina a II-a.

Nobilimea rusă se împărțea în două categorii: *de viță și personală*. Nobilimea de neam era alcătuită din șase categorii de bază, iar fiecărei categorii îi corespundea o parte specială din Cartea genealogică gubernială: în *prima parte* intrau persoanele cu titlul de nobil care le-a fost acordat la dispoziția personală a suveranului; în a *2-a parte* – cele care au primit titlul de nobil grație serviciului militar; în a *3-a parte* – cele care au primit titlul de nobil datorită serviciului civil; în a *4-a parte* – nobilii străini, care au trecut în supușenia Rusiei; în a *5-a parte* – nobilii titulari; în a *6-a parte* – vechile neamuri nobiliare. Deosebiri esențiale în drepturi și obligații între aceste șase categorii nu erau, cu excepția unor privilegii mai mari pentru categoriile a 5-a și a 6-a. Femeile din categoriile sociale nearistocratice, căsătorindu-se cu nobili, căpătau în mod automat toate drepturile soțului, iar fetele de nobili, în cazul căsătoriei cu nenobili, își păstrau drepturile. Titlul de nobil personal¹⁴ nu putea fi transmis prin ereditate, nu dădea dreptul de a moșteni moșiile părinților împreună cu țăranii aflați pe aceste pământuri, să se înscrie în societăți nobiliare și să participe la adunările nobiliare. Începând cu 1832, copiii de nobili personali au primit drepturi onorabile cetățenești de moștenire. Până în 1845 titlul de nobil personal îl primeau toți funcționarii care aveau gradul XIV–IX potrivit „Condicii rangurilor”, adoptate în 1722 de Petru cel Mare. În cazul în care bunelul sau tatăl erau înscriși în categoria nobililor personali, atunci urmașii, la atingerea majoratului (17 ani) și dacă dețineau o slujbă, puteau pretinde la titlul de nobil personal. Începând cu 1845 titlul de nobil personal îl primeau toți funcționarii de clasa a

⁸ *Moldova în epoca feudalismului. Vol. VIII, Documente moldovenești din secolul al XVIII-lea (1711–1750). Cărți domnești și zapise* / Coordonator: Demir Dragnev, Chișinău, 1998, p. 126.

⁹ *Ibidem*, p. 126.

¹⁰ Neagu Djuvara, *Între Orient și Occident. Țările Române la începutul epocii moderne*, București, 1995, p. 121.

¹¹ Alexandru-Florin Platon, *Geneza burgheziei în Principatele Române (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea). Preliminariile unei istorii*, Iași, 1997, p. 247.

¹² ИСЗПИ. Собр. I (1649-1825), СПб., 1830, т. VI, 1720-1722, № 3890, p. 486-493

¹³ ИСЗПИ. Собр. I (1649-1825), СПб., 1830, т. XXII, 1785, № 16187, p. 344-358.

¹⁴ Titlu instituit pe timpul domniei lui Petru cel Mare.

XIV-a – a IX-a încadrați în serviciul militar și cei de clasa a IX-a – a VI-a încadrați în serviciul civil; din 1856 – respectiv, de clasa a VIII-a – a VII-a și a VIII-a – a V-a¹⁵.

Istoricul perfectării *Dosarelor familiilor nobiliare din Basarabia*

Pentru a înțelege însemnătatea dosarelor familiilor nobiliare din Basarabia ca sursă de patrimoniu documentar, la început, urmează să urmărim care a fost istoria apariției acestor dosare în Basarabia.

După anexarea în 1812 a teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus, mulți boieri moldoveni, care dețineau proprietăți funciare în partea de răsărit a Moldovei, au fost nevoiți să rămână pe aceste teritorii și să primească cetățenia rusă, respectiv urmau să ceară egalarea în drepturi cu dvorenimea/nobilimea rusă. Și administrația imperială și cea regională era interesată să dispună de o listă a boierilor basarabeni, văzând în ei un viitor sprijin social și posibilitatea de a completa instituțiile regionale cu funcționari locali. O primă încercare de acest fel a avut loc la 22 iunie 1814, când la Chișinău s-a întrunit adunarea generală a boierilor pentru a-și exprima sentimentele de supușenie Monarhului rus, boierii făcând o donație de 150 de cai pentru înzestrarea armatei ruse¹⁶. La această adunare, prezidată de Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, au participat aproximativ 48 de boieri, inclusiv: spătarul I. Bașotă, banul T. Bașotă, paharnicul T. Stamati, comisul Șt. Râșcan, stolnicul M. Donici, căminarul Z. Ralli, frații Russo, generalul Catargi, paharnicul N. Doni, stolnicul M. Râșcan, medelnicerul L. Rosseti, frații Catargi, T. Crupenschi și mulți alții¹⁷.

Însă, abia începând cu anul 1816 administrația imperială începe să reorganizeze clasa nobilimii din Basarabia, prin instituirea mai multor comisii în scopul elaborării tabelelor de „nobili”.

Al. Crupenschi, autorul unui studiu valoros dedicat nobilimii basarabene din secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, consideră că comisia a fost instituită la cererea lui Svinin, sosit din Sankt Petersburg la Chișinău, în anul 1815, pentru examinarea și descrierea acestei provincii, sau la inițiativa lui. În componența comisiei au intrat Ioan Sturdza, Alexandru Ghica și, în calitate de secretar, Ioan Pruncu (Ilie Catargi, din cauza bolii, a refuzat să activeze în cadrul comisiei). Boierilor basarabeni li s-a cerut să prezinte la Chișinău documente care ar confirma apartenența lor la categoria stărilor privilegiate din Moldova, în baza cărora puteau primi titlul de nobil (dvorean)¹⁸. Însă, listele instituite în 1816 și semnate de boierii locali nu erau recunoscute de nobilimea locală.

Al. Crupenschi nu comunică nimic despre rezultatele activității acestei comisii. Din documentele depistate putem conchide că este vorba despre examinarea de către Comitetul Provizoriu al Basarabiei a documentelor depuse de reprezentanții categoriilor sociale privilegiate. Încă în 1816, după ce a intrat în exercițiul funcțiunii de rezident plenipotențiar al Basarabiei, A. N. Bahmetev a dispus Guvernului Regional al Basarabiei să anunțe mazilii, ruptașii și alte categorii sociale privilegiate care locuiesc în regiune să prezinte Comitetului Provizoriu al Basarabiei, către data de 1 ianuarie 1817, documentele ce atestă starea lor socială privilegiată, pentru a fi examinate. Printre categoriile sociale privilegiate, enumerate în ordinul dat de A. N. Bahmetev, nu figurează boierii, deși aceștia trebuiau să fie menționați în capul acestei enumerări. Comitetul Provizoriu a avut obligația să examineze aceste dosare și să tragă concluziile de rigoare, în conformitate cu drepturile acordate deținătorilor documentelor prezentate, iar apoi să le înainteze spre aprobare Consiliului Suprem al Basarabiei. Deși o parte din categoriile privilegiate ale populației au depus documentele cerute, Comitetul Provizoriu așa și nu a definitivat examinarea lor pe parcursul scurtei sale existențe¹⁹.

¹⁵ Ф. М. Лурье, *Российская история и культура в таблицах*, СПб., 1998, p. 227.

¹⁶ Gh. Bezviconi, *Familia Crupenschi în Basarabia*, in: *Din trecutul nostru*, Chișinău, 1939, anul VII, nr. 10, p. 28.

¹⁷ Gh. Bezviconi, *Semimileniul Chișinăului*, Chișinău, 1996, p. 32.

¹⁸ Ал. Крупенский, *Краткий очерк бессарабского дворянского собрания*, СПб., 1912, p. 10.

¹⁹ Dinu Poștarencu, *Introducerea instituției nobiliare în Basarabia*, in: *Nobilimea basarabeană în epoca*

Necesitatea întocmirii listei boierilor basarabeni apare din nou pe ordinea de zi odată cu adoptarea *Regulamentului privind administrarea Basarabiei din 1818*, conform căruia nobilimea a căpătat dreptul de a-și crea propriul organ – Adunarea Deputaților Nobilimii²⁰. Respectiv, pentru organizarea alegerilor nobiliare era nevoie de o listă completă și veridică a nobililor. După cum susține F. Wighel, din ordinul lui A. N. Bahmetev, a fost creată o comisie numeroasă care trebuia să examineze actele de noblețe prezentate de boieri. Comisia a activat doar 24 de ore și deoarece dispunea de un ordin secret de a nu fi prea exigentă în procesul de examinare a actelor prezentate de boieri, a confirmat titlul nobiliar pentru cca 260 de familii²¹. Referindu-se la procedeu de alcătuire a respectivei liste, A. N. Bahmetev, susținea ulterior într-o comunicare oficială, că deputații aleși de către nobili trebuiau să alcătuiască o listă „în baza informațiilor de care ei le dispun, până se va da o nouă dispoziție în acest sens”²². Anume din acest motiv rezidentul plenipotențiar dispune crearea unei noi comisii care urma să examineze dosarele prezentate de boieri. Ca rezultat, în 1821, împăratul Alexandru I aprobă *Regulamentul cu privire la confirmarea calității de nobil conform rangurilor și privilegiilor moldovenesti*, de care urma să se conducă comisia nou-instituită²³. Comisia a fost prezidată de noul rezident plenipotențiar al Basarabiei I. N. Inzov; în componența căreia au mai intrat mareșalul regional al nobilimii și 12 dintre cele mai bogate și cunoscute familii boierești din regiune. Comisia, care a activat în anul 1821, a recunoscut rangul de noblețe pentru 189 de familii, număr care, în procesul de redactare a *Cărții Genealogice a neamurilor nobiliare din Basarabia*²⁴, în anul 1824, a fost redus la 102²⁵ familii²⁶.

Concomitent cu instituirea comisiei din 1821, boierilor basarabeni le-a fost prezentată lista actelor în baza cărora aceștia urmau să-și confirme titlul de nobil²⁷. La baza confirmării titlului de nobil au fost puse două documente de bază: *Hrisovul lui Constantin Mavrocordat* din 1734 prin care erau recunoscuți ca nobili toți acei care au primit rangul moldovenesc de la *vel Logofăt* până la *treti Logofăt*²⁸ și *Hrisovul despre drepturile, libertățile și privilegiile dvorenimii*, acordat la 21 aprilie 1785, de împărăteasa Ecaterina a II-a, făcându-se în special referire la articolul 92, în care erau enumerate documentele ce făceau dovada incontestabilă a nobleței²⁹. Articolul dat reformelor din Imperiul Rus (volum dedicat memoriei lui Alexandru Matei Cotruță), Chișinău, 2013, p. 66.

²⁰ Устав образования Бессарабской области 1818 г., Кишинев, 1818, p. 24.

²¹ Ф. Ф. Вигель, Замечания на нынешнее состояние Бессарабии, писано в октябре 1823 года, Москва, 1892, p. 13.

²² Dinu Poștarencu, *Introducerea instituției nobiliare în Basarabia*, p. 71.

²³ *Ibidem*, p. 72.

²⁴ *Elita social-politică și economică a Basarabiei sec. XIX – începutul sec. XX*. Vol. I, Documente / Coordonator Sergiu Bacalov, Chișinău, 2014, p. 27-66.

²⁵ Lista celor 102 persoane incluse în Cartea Genealogică a neamurilor nobiliare din Basarabia a se vedea: Ал. Крупенский, Краткий очерк бессарабского дворянского собрания, СПб, 1912, p. 17-19; Gh. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru (Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia la 1821, publicate de Gh. Bezviconi)*. Vol. I, București, 1940, p. 31-32.

²⁶ Gh. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, p. 25.

²⁷ Actele în baza cărora boierii basarabeni puteau să-și confirme noblețea a se vedea: *Ibidem*, p. 12-18.

²⁸ Lista rangurilor moldovenesti, care acordau dreptul la noblețe, de la *vel Logofăt* până la *treti Logofăt*, includea următoarele categorii: *vel Logofăt*, *vel Vornic*, *Vistiernic*, *Hatman*, *Postelnic*, *Cămăraș*, *Aga*, *Ban*, *Comis*, *Căminar*, *Paharnic*, *Serdar*, *Stolnic*, *Armaș*, *Medelnicer*, *Clucer*, *Sluger*, *Pitar*, *Jitnicer*, *Șătrar*, *vtori Logofăt*, *vtori Postelnic*, *treti Logofăt*. A se vedea detaliat: *Ibidem*, p. 17-18.

²⁹ Documentele ce prevedeau confirmarea nobleței, conform articolului 92 al *Hrisovului despre drepturile, libertățile și privilegiile dvorenimii*, includeau următoarele titluri: **1.** Diplomele pentru demnitatea de noblețe acordate de administrația imperială rusă; **2.** Blazoanele acordate de Împărat; **3.** Diplomele pentru rangurile prin care se conferea noblețea; **4.** Actele confirmătoare că persoana a fost decorată cu un Ordin Cavaleresc Rusesc; **5.** Dovezi prin diplome acordate sau de laudă; **6.**

punea accent în special la serviciile realizate de petiționar sau de strămoșii acestora față de administrația imperială rusă.

Analiza acestor două documente și caracteristica dosarelor familiilor nobiliare din Basarabia demonstrează că începând cu anul 1821 și pe parcursul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, reprezentanții nobilimii basarabene au fost impuși să-și confirme și reconfirme în permanență noblețea. Dacă nobilimea nouă, în special cea alogenă, care era agreată de administrația imperială, prezenta documentele ce confirmau statutul lor de privilegiat în baza Hrisovului împărătesei Ecaterina a II-a, destul de dificil acest proces a fost pentru reprezentanții vechii boierimi, care urmau să-și confirme noblețea în baza documentelor moldovenești, acestea fiind mai greu de identificat și de prezentat Comisiei.

Ca rezulta, fiecare nobil care este inclus în Cartea Genealogică a neamurilor nobiliare din Basarabia³⁰, are un dosar depozitat în Fondul Adunării Deputaților Nobilimii³¹. Acestea formează colecția *dosarelor familiilor nobiliare* din Basarabia.

Conținutul *Dosarelor familiilor nobiliare* din Basarabia

Pentru înțelegerea importanței dosarelor familiilor nobiliare din Basarabia ca sursă de patrimoniu documentar, exemplul ne va servi familia de boieri Iordache și Sandulache Tomuleț, cunoscută în secolul al XIX-lea nu doar prin vechimea viței boierești, dar și prin numeroasele litigii de proprietate³² și conflicte cu țărani care se aflau pe moșiile acestei familii³³.

La început, vom încerca să scoatem în evidență apartenența boierească a acestei familii, să stabilim legăturile de rudenie și prietenie cu alte familii vechi boierești din Moldova, să determinăm funcțiile deținute în instituțiile de stat și contribuția adusă de această familie Curții domnești. Drept izvor de bază în studierea apartenenței boierești a acestei familii ne-a servit „Dosarul familiei Tomuleț” (*Дело Бессарабского Дворянского Депутатского Собрания о дворянстве Йордакия и Сандулакя Томулецовых и их детей*), depozitat, cum constatăm *supra*, în fondul „Adunării deputaților nobilimii din Basarabia” al Arhivei Naționale a Republicii Moldova, ce include 161 de file, scrise pe ambele părți³⁴. Dosarele familiilor nobiliare servesc drept sursă importantă pentru reflectarea etapelor de bază pe care le-a parcurs boierimea basarabeană în încercarea de a-și redobândi sau a-și confirma titlurile nobiliare. În plus, având în vedere că pe parcursul secolului al XIX-lea boierii Tomuleț au fost implicați în mai multe litigii funciare, în

Actele de împroprietărire cu pământ sau sate; **7.** Actele care confirmă acordarea de moșii pentru serviciul nobilimii; **8.** Ordinele sau diplomele despre acordarea moșiilor; **9.** Ordinele sau diplomele pentru satele sau moșiile conferite, chiar dacă acestea au ieșit din stăpânirea neamului; **10.** Ordinele și hrisoavele date nobililor pentru ambasadă, solie sau altă împuterniciri; **11.** Dovezi că strămoșii au îndeplinit un serviciu corespunzător unui rang de nobil; **12.** Dovezi că tatăl și bunicul au dus un mod de viață și au avut un serviciu corespunzător statutului de nobil, fapt confirmat printr-un certificat semnat de 12 nobili, despre a căror noblețe nu exista nicio îndoială; **13.** Actele de cumpărare, de ipotecă și testament privitoare la averea nobililor; **14.** Dovezi că tatăl și bunicul au stăpânit sate/moșii etc. (ПСЗРИ. Собр. I, т. XXII, 1785, № 16187, СПб., 1830, p. 354-358).

³⁰ Despre Cartea Genealogică a neamurilor nobiliare *a se vedea detaliat*: Valentin Tomuleț, *Basarabia în epoca modernă (1812–1918) (Instituții, regulamente, termeni)*, Iași, 2014, p. 428-429.

³¹ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 304, 308, 311, 317, 318, 323, 330, 343, 352, 355, 358, 368, 386, 387, 395, 399, 421, 425, 427 etc.

³² ANRM, F. 2, inv. 4, d. 5; F. 3, inv. 1, d. 15, 372, 1057, F. 3, inv. 2 d. 17; F. 3, inv. 4, d. 276; F. 3, inv. 5, d. 7, 58, 300, 324; F. 5, inv. 3, d. 547; F. 5, inv. 4, 913; F. 5, inv. 5, d. 7; F. 6, inv. 16, d. 10; F. 8, inv. 1, d. 155, 525, 531; F. 329, inv. 4, d. 505 etc.

³³ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 290; F. 5, inv. 4, d. 7; F. 6, inv. 2, d. 284, 616, 617; F. 8, inv. 1, d. 134, 155, 415, 531, 536, 715, 1436, 1736, 1915, 2223 etc.

³⁴ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 315, f. 1-162; AISR, F. 1343, inv. 30, d. 2282 (*О дворянстве рода Томулец*).

fondurile ANRM se păstrează destul de multe documente ce vizează această problemă, care ne permit să cunoaștem istoria acestei familii boierești³⁵.

Familia de boieri Tomuleț este atestată documentar, conform fondului arhivistic nominalizat supra, cu referire la Ștefan Luca, de cel puțin la începutul secolului al XVIII-lea³⁶. Cercetătorul Vladimir Moroza, autorul unui studiu monografic valoros apărut recent la Sankt Petersburg, dedicat nobilimii basarabene, făcând referință la un studiu al nostru publicat în lucrarea consacrată localității Lăpușna³⁷, consideră că familia Tomuleț poate fi urmărită în documentele domnești nu mai devreme de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în persoana lui Sandu Tomuleț, care în 1763 deținea funcția de a doilea vistier³⁸, ceea ce nu corespunde realității.

Conform registrului din 15 mai 1818, în cele 145 de familii înscrise în cartea genealogică a neamurilor nobiliare din Basarabia se înscriu, cu numerele 84 și 85, Sandu (Alexandru) Tomuleț și Iordache (Gheorghe) Tomuleț³⁹. Să aducem câteva exemple din istoria familiei de boieri Tomuleț din Moldova care s-a refugiat în Basarabia⁴⁰, familie nu dintre cele mai cunoscute și influente, bazându-ne doar pe dosarul acestei familii.

Astfel, izvorul de arhivă atestă că numai în cazul familiei Tomuleț pentru confirmarea titlurilor nobiliare au optat între anii 1825–1895 (în care scop au fost depuse numeroase cereri) Sandu și Iordache Tomuleț, Maria – văduva lui Iordache, Elisaveta – soția lui Toma, Grigore și Gheorghe – fiii lui Toma, feciorul lui Iordache ș.a.⁴¹

Prima cerere, din dosarul nominalizat supra, adresată de Sandu și Iordache Tomuleț administrației imperiale ruse datează cu 10 mai 1825. În această cerere frații Tomuleț aduc 7 dovezi convingătoare privind apartenența boierească a acestei familii. Drept prim argument serveau cererile lui Toma Sandulache Tomuleț adresate domnului Moldovei Scarlat Callimachi (septem-

³⁵ ANRM, F. 1, inv. 1, d. 76; F. 2, inv. 3, d. 5; F. 3, inv. 1, d. 1, 13, 372, 1057; F. 3, inv. 2, d. 17; F. 3, inv. 4, d. 276; F. 3, inv. 5, d. 58, d. 300, 324; F. 5, inv. 4, d. 7, 913; F. 5, inv. 3, d. 505; F. 8, inv. 1, d. 134, 155, 415, 525, 531, 715, 791, 1436, 1736, 1915, 2223; F. 11, inv. 1, d. 354; F. 22, inv. 1, d. 36, 267, 683, 719; F. 24, inv. 1, d. 145; F. 88, inv. 1, d. 464, 384, 633, 857, 1039, 1080, 1118, 1436, 1815, 2235, 2236, 2299, 2361; F. 260, inv. 1, d. 1388; F. 316, inv. 5, d. 5, 63; F. 918, inv. 1, d. 6; F. 1862, inv. 13, d. 629 etc.

³⁶ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 315, f. 15 verso.

³⁷ Valentin Tomuleț, *Apartenența boierească a neamului Tomuleț*, in: Lăpușna. Studii istorico-arheologice, Chișinău, 2015, p. 184-189.

³⁸ Владимир Морозан, *Бессарабия и ее дворянство в XIX – начале XX в.*, том 2, СПб., 2018, p. 422.

³⁹ И. Н. Халиппа, *Список коренных бессарабских дворян составленный Дворянским Обществом Бессарабской области 15 мая 1818 г.*, in: Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии / Под ред. И. Н. Халиппы, Кишинев, 1907, том. III, p. 417.

⁴⁰ Detalii cu privire la venirea fraților Tomuleț în Basarabia aflăm dintr-o serie de documente și petiții înaintate de aceștia de-a lungul proceselor de durată ce le-au avut în jurul moșiilor din Basarabia. Astfel, în cererea depusă de Iordache Tomuleț la 28 martie 1827 Consiliului Suprem al Basarabiei, în legătură cu litigiul amintit, acesta scria că „în 1812, în perioada (de 18 luni – V.T.) stabilită de Tratatul de pace (de la București – V.T.), când regiunea Basarabia a fost anexată la Rusia, împreună cu fratele meu și cu doi veri Leon (Dumitru și Grigore – V.T.), am trecut în supușenia Rusiei și urmând prevederile Tratatului de pace, am fost nevoiți să împărțim proprietățile funciare aflate în Moldova, pe care le-am schimbat ulterior cu mănăstirea Driano din Rumelia, pe moșii similare mănăstirești din Basarabia, fapt confirmat de guvernul moldovenesc” (ANRM, F. 3, inv. 1, d. 1057, f. 1-1 verso).

Schimbul efectuat între frații Leon și Tomuleț cu mănăstirea Sf. Ioan Zlatoust din Iași este confirmat și de cererea protoiereului Constantin Popandopulo, împuternicitul mănăstirii, discutată la ședința Comitetului Regional Provizoriu al Basarabiei din 9 septembrie 1816, în care se menționa despre „schimbul moșiilor, făcut de mănăstirea menționată, care îi aparțineau în partea stângă a Prutului, cu moșii similare, ce aparțineau moșierilor basarabeni Leon și Tomuleț, în partea dreaptă” (ANRM, F. 4, inv. 1, d. 47, f. 22-22 verso).

⁴¹ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 315, f. 2-3 verso, 61-61 verso, 84, 92-93, 122, 129-129 verso, 139, 149, 155.

brie-octombrie 1802, august-octombrie 1806, iulie 1807 – iunie 1810, august 1812 – iunie 1819), în care se dovedea că el se află în categoria persoanelor care, conform cerințelor de funcție ale Vistieriei, este scutit de impozitul „vădrărit” pentru vinul obținut din plantațiile proprii de viță-de-vie⁴². Alte patru documente, ce datează cu anii 1805, 1807, 1812 și 1813, conțineau dispozițiile marilor vistieri adresate funcționarilor, încă până la trecerea lui Sandu și Iordache Tomuleț în supușenie rusă, din care se constată că Toma Sandulache Tomuleț a fost scutit de plata impozitelor stabilite de Vistierie, dat fiind că el provine dintr-o familie care, potrivit dispozițiilor domnești, se înscrie în rândul celor care nu plătesc impozite. În pct. 2 al acestor dispoziții era prevăzut, destul de explicit, că acest privilegiu este acordat doar boierilor⁴³. Cel de-al șaselea document, datat cu anul 1814, acordat de guvernul moldovenesc, dovedea că în ședința Divanului 41 de boieri din cele mai cunoscute familii din Moldova, îndeosebi cele ce fac parte din categoria familiilor boierești, incluse în registru cu litera „A”, printre care mitropolitul și episcopul, au confirmat, în baza unor investigații minuțioase și serioase, apartenența boierească a neamului Tomuleț, drepturile boierești de care a beneficiat tatăl lui Sandu și Iordache Tomuleț – Toma Sandulache Tomuleț. În document se menționează că ei au dreptul de a se folosi pe veci de toate drepturile boierești strămoșești ce rezultă din apartenența boierească a neamului lor și că tatăl lor, Toma Tomuleț, a primit din partea guvernului moldovenesc, pentru serviciul util și devotament țării, precum și datorită viței boierești a neamului, dreptul „[...] de a dispune pe veci de avere și loc în Divanul domnesc, drept confirmat încă din 1775 de domnul Moldovei Grigore Alexandru Ghica”⁴⁴. Finalmente, în cel de-al șaptelea document, datat cu anul 7271 (1763), Sandu și Iordache Tomuleț dovedeau că bunelul lor, marele vistier (al doilea) Sandu Tomuleț, deținea în proprietate ereditară 25 de sate în diferite ținuturi ale Moldovei⁴⁵.

Drept consecință, în urma investigațiilor de rigoare, la 14 ianuarie 1826 Sandu și Iordache Tomuleț sunt înscrși în registrul Cărții genealogice a neamurilor nobiliare din Basarabia și confirmați în rangul de noblețe prin decretul heraldic și decretul Departamentului de heraldică din 8 decembrie 1847 și 18 mai 1850⁴⁶.

Nobilii basarabeni înaintau administrației regionale și alte documente ce confirmau că ei sunt scutiți de achitarea prestațiilor, cu indicarea legilor în baza cărora li s-a acordat acest privilegiu. La 18 decembrie 1826, Adunarea Nobilimii din Basarabia confirmă autenticitatea celor patru dispoziții ale Vistieriei: din 3 octombrie 1805, 24 septembrie 1807, 27 septembrie 1812 și 23 septembrie 1813 (semnate de marii vistiernici, respectiv de Grigoraș Sturza, Balș, Rosetti, serdarul Burghel, stolnicul Tanas Gosan, căminarul Hermeziu) privind „serviciul de vădrărit”, prin care Toma Sandulache Tomuleț, „fiind din categoria celor ce nu plătesc dări în folosul statului”, era scutit de „vădrărit” pentru vinul obținut din plantațiile de viță de vie proprii⁴⁷.

Documentele puse la dispoziție familiilor boierești de diferite instituții sau persoane oficiale servesc drept sursă importantă în studierea originii boierești a persoanelor ce urmau să-și recapete starea boierească deținută până la 1812. Ele confirmă sau infirmă apartenența la această stare socială. Spre exemplu, în certificatul (în limba germană) eliberat la cererea familiei Tomuleț și semnat la 25 iulie 1814 de domnul Moldovei Scarlat Alexandru Callimachi se menționa că „[...] numiții Dd Sandu și Iordache Tomuleț într-adevăr sunt fiii răposatului Toma Tomuleț, nepoții lui Sandu Tomuleț, fost al doilea vistier, și strănepoții lui Ștefan Luca, fost mare vistier”⁴⁸. Mai mult decât atât. Din aceste izvoare putem determina nu numai poziția diferitelor instituții sau persoane oficiale față de starea boierească a persoanei respective, dar și propunerile concrete date de ea administrației regionale. În același certificat se constata: „Prin urmare, și numiții Dd

⁴² *Ibidem*, f. 2.

⁴³ *Ibidem*, f. 2-2 verso.

⁴⁴ *Ibidem*, 2 verso-3.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 3.

⁴⁶ ANRM, F. 88, inv.1, d. 2282, f. 34.

⁴⁷ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 315, f. 21-21 verso.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 15 verso, 70 verso.

Sandu și Iordache Tomuleț, incontestabil, urmează a fi incluși în registrul genealogic al acestei familii beneficiind de toate privilegiile boierești, exact ca și răposatul lor tată Toma Tomuleț, care pentru devotamentul și serviciul util țării, conform Hrisovului, sau Diplomei cnezești, din 1 martie 1775, acordat de [...] principele Grigore Alexandru Ghica voievod pentru cumsecădenia familiei sale, l-a onorat de a fi membru și de a avea dreptul de vot în Divanul Principatului⁴⁹.

Din documentele prezentate de Sandulache și Iordache Tomuleț putem stabili legătura de rudenie în care se afla această familie cu familiile boierești din Moldova din secolele precedente, prin aceasta confirmând sau infirmând apartenența lor la starea boierească. Același certificat, semnat la 25 iulie 1814 de Scarlat Alexandru Callimachi, confirmă că „[...] Toma Tomuleț se afla în legături de rudenie îndeaproape cu cunoscuții boieri de altădată, cum ar fi: cu marele logofăt Grigore Sturza, cu logofătul Cantarjia, vornicul Nicolae Rosetti, vornicul Grigore Crupenschi, spătarul Grigore Costache, spătarul Ștefan Rosetti, spătarul Mihail Lupu, spătarul Matei Millo, banul Mihail Jora, stolnicul Nicolae Buhuș, proveniți din familii renumite din Moldova”⁵⁰.

Documentele prezentate relatează și despre proprietatea funciară a acestei familii, deoarece, în cererile adresate de Sandu și Iordache Tomuleț, aceștia erau nevoiți să indice moșiile de care dispuneau până la anexarea Basarabiei la Rusia. Spre exemplu, în cererea din 10 mai 1825 adresată de boierii Sandu și Iordache Tomuleț Comisiei instituite pentru confirmarea titlurilor nobiliare la care pretindeau boierii basarabeni se menționa că, conform „[...] documentului din anul 7271(1763) pentru titlul de vistier, bunelul nostru Sandu Tomuleț [...] deținea în proprietate pe pământurile Moldovei 25 de sate, și anume: Speia, Coverlui, ținutul Orhei; Nicoreni, Berestie, Șerbăuți, Pașcauți, ținutul Hotin; Gângurești, Mârzești, Berestești, Sângerești, Plopul, Cârpești, Bogdanesti, Țanțăreni, Moimești, Glăvinești, ținutul Iași; Pădureni, ținutul Roman; Barmiceni, Iacobeni, ținutul Hârlău; Lițcani, Berbești, Cârjeteți, ținutul Cârligătura; Șarbăuți, ținutul Cernăuți; Târzieni, Chetroșeni, ținutul Fălciu, din care a deținut în proprietate și tatăl nostru”⁵¹. Izvorul indică, în același timp, și proprietatea pe care o deținea familia Tomuleț la momentul depunerii cererii⁵². În 1825 această familie deținea în proprietate: moșia Lăpușna, județul Orhei, ce îi aducea un venit anual de 13000 lei, și moșia Vatrauți, județul Hotin, ce îi aducea un venit anual de 3500 lei⁵³.

Documentele prezentate de boieri sunt izvoare importante pentru studierea arborelui genealogic⁵⁴ al familiilor nobiliare, deoarece moșierii basarabeni urmau să-și confirme noblețea prin acte vechi, semnate de persoane oficiale, pe care trebuiau să le prezinte, de regulă, în original. Aceste izvoare conțin informații interesante despre starea familială a boierilor ce au depus cereri pentru confirmarea nobleței (*a se vedea* schema – Arborele genealogic al familiei Tomuleț).

⁴⁹ *Ibidem*, f. 15 verso, 20.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 15 verso.

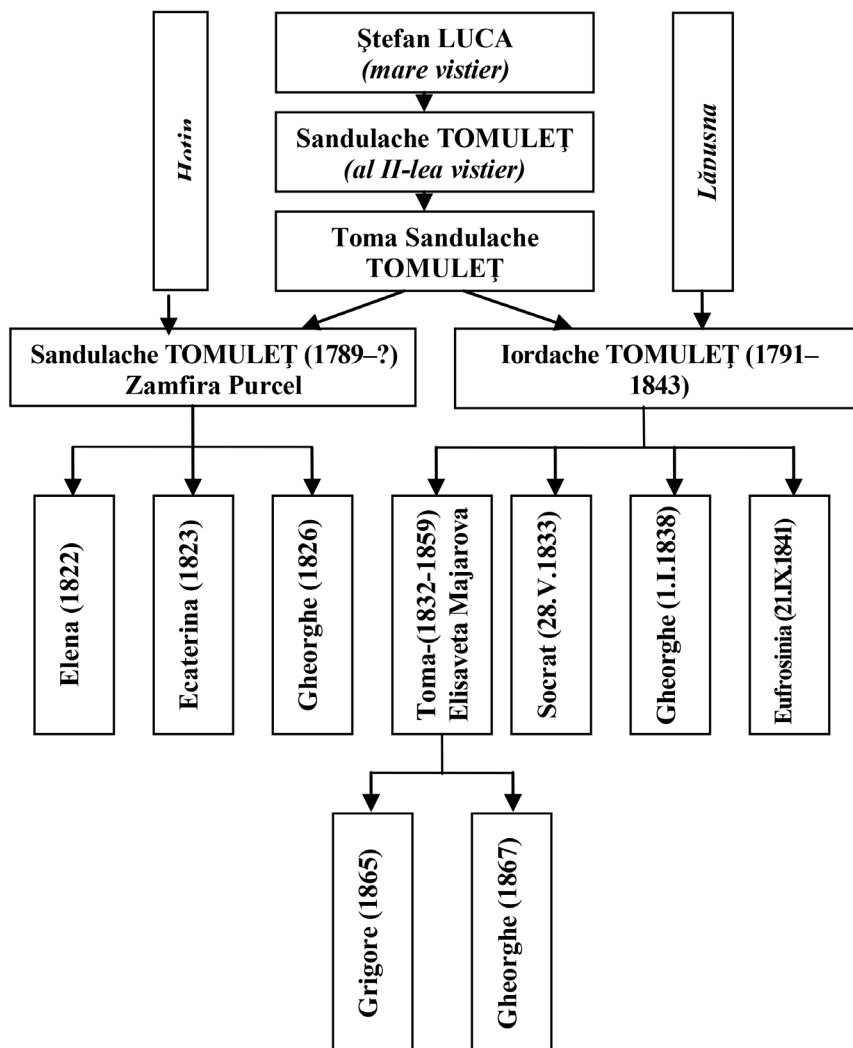
⁵¹ *Ibidem*, f. 3.

⁵² Știm cu certitudine, în baza cererii depuse de locuitorii satului Lăpușna, că la 30 martie 1817 Iordache Tomuleț era deja proprietarul moșiei, vizitase locuitorii satului și le-a declarat că „[...] el este într-adevăr proprietarul acestei moșii” (*ANRM, F. 3, inv. 1, d. 1, f. 39-39 verso*), iar la 6 noiembrie 1817 moșierii Sandulache și Iordache Tomuleț se adresează Consiliului Suprem al Basarabiei cu o cerere în care solicită să fie confirmați în drept deplin ca unici proprietari ai moșiilor schimbate cu mănăstirea Driano, fapt nerecunoscut de mănăstirea Sf. Ioan Zlatoust din Iași (*ANRM, F. 3, inv. 1, d. 15, p. I, f. 45*). Procesul a fost de durată, cu mari suferințe morale și materiale pentru moșierii Tomuleț, care au intrat în proprietatea deplină a moșiei abia la 5 iunie 1829, fapt însă nerecunoscut de locuitorii satului.

⁵³ *ANRM, F. 88, inv. 2, d. 315, f. 3.*

⁵⁴ Arborele genealogic reprezintă una dintre formele de enumerare a membrilor unui neam, după spițe de la strămoș la urmași, ori de la un urmaș la strămoș, constituit în formă de arbore.

**ARBORELE GENEALOGIC AL FAMILIEI BOIEREȘTI
IORDACHE ȘI SANDULACHE TOMULEȚ***

* ANRM, F. 88, inv. 2, d. 315, f. 2-3 verso, 15 verso, 35-36 verso, 61-63 verso, 100-102, 158-159 verso

Spre exemplu, la data depunerii cererii, 10 mai 1825, Sandu și Iordache Tomuleț, care pe parcursul secolului al XIX-lea au optat, atât ei, cât și urmașii lor, pentru confirmarea titlurilor nobiliare, erau în floarea vârstei: Sandu își făcea serviciul la judecătoria județeană din Hotin, avea 35 de ani, era căsătorit cu Zamfira Purcel și avea doi copii – Elena (4 ani) și Ecaterina (2 ani); Iordache locuia pe moșia Lăpușna, județul Orhei, avea 34 de ani și nu era căsătorit⁵⁵.

Documentele sumate în acest dosar ne permit să constatăm că familia Tomuleț avea la începutul secolului al XIX-lea două ramificații – cea din Hotin, în persoana lui Sandulache Tomuleț (1789-?) și cea din Lăpușna, în persoana lui Iordache (Gheorghe) Tomuleț (1791-1843). Stabilirea arborelui genealogic al acestei familii, doar în baza acestui dosar, ne permite să constatăm că istoria familiei Tomuleț începe, convențional, cu marele vistier Ștefan Luca⁵⁶, contemporanul lui

⁵⁵ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 315, f. 3-3 verso.

⁵⁶ *Luca Ștefan* – mare vistier al lui Dimitrie Cantemir, cumnatul lui Ion Neculce, desemnat în această

Dimitrie Cantemir, și include documente care atestă această familie pe întreg parcursul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea. Izvorul conține și informații interesante privind tentativele unor boieri din familia Tomuleț de a-și confirma titlul nobiliar, al lor sau al copiilor lor, de a-și alcătui arborile genealogic. La 5 ianuarie 1849, Sandulache Tomuleț din Hotin, în cererea adresată Adunării deputaților nobilimii din Basarabia, cerea de a fi înscris în Cartea genealogică a neamurilor nobiliare din Basarabia și fiul său Gheorghe, născut la 23 aprilie 1825, prezentând schematic arborele genealogic al familiei sale⁵⁷.

Prezintă interes discuțiile care s-au purtat pe parcursul anilor în comisiile nobiliare menite să stabilească gradul de noblețe al boierimii basarabene, precum și documentele prezentate de boierii moldoveni în aceste comisii. În ședința din 30 mai 1841 a Adunării deputaților nobilimii, Sandulache și Iordache Tomuleț au prezentat următoarele documente: **1.** hotărârea judecătorească din 5 iulie 1791 (1783) a marelui logofăt adoptată în legătură cu cazul lui Gheorghe suljer, ginerele lui Sandu Tomuleț, al doilea vistier, cu un oarecare Sandu privind atribuirea unei părți din moșia Onteni lui Sandu Tomuleț; **2.** cererea lui Toma Sandulache Tomuleț adresată domnului Moldovei privind scutirea lui de dările Vistieriei, din considerentul că face parte din categoriile privilegiate ale populației, și rezoluția logofătului din 19 septembrie 1802 privind adresarea către marele vistier; **3.** patru dispoziții ale Vistieriei din: 3 octombrie 1805, 24 septembrie 1807, 27 septembrie 1812 și 23 septembrie 1813, prin care Toma Sandulache Tomuleț era scutit de „vădrărit” pentru vinul obținut din plantațiile de viță-de-vie proprii; **4.** Certificatul prezentat lui Sandu și Iordache Tomuleț din Divanul Principatului Moldovei la 28 iulie 1814, confirmat de domnul Moldovei Scarlat Alexandru Callimachi la 28 iulie 1814 și adevărit în Departamentul de Externe la 31 iulie și de consulul rus din Iași la 10 august 1814, prin care se confirmă că ei într-adevăr sunt fiii răposatului Toma Tomuleț, nepoții lui Sandu Tomuleț, fost al doilea vistier, și strănepoții lui Ștefan Luca, fost mare vistier. Prin acesta se mai confirmă că tatăl lor, Toma Tomuleț, pentru devotamentul și serviciul util țării, conform Hrisovului din 1 martie 1775, acordat de domnul Moldovei Grigore Ghica, a fost membru cu drept de vot în Divanul Principatului, deci ei trebuie să se bucure de toate drepturile boierești; **5.** copia decretului emis de Departamentul II al Guvernului Regional din 13 februarie 1817, confirmat de ispravnicul de Orhei E.C. Șeinivici la 16 decembrie 1825, prin care moșierilor Dimitrie și Grigore Leonești, Sandu și Iordache Tomuleț li se acordau în proprietate veșnică moșiile Lăpușna, Boghicieni, Vrânceni și alte moșii din ținutul Orhei, contestate de egumenul mănăstirii Driano Ioanichie⁵⁸.

Familia de nobili Tomuleț era o familie de oameni cărturari. Documentele aflate în dosarul nominalizat conțin date importante referitor la studiile pe care le-au căpătat copiii acestei familii pe parcursul secolului al XIX-lea: despre instituțiile de învățământ superior în care și-au făcut

dregătorie după sosirea la Iași, în ziua de 1 iunie 1711, a detașamentului rusesc de avangardă sub comanda brigadierului Kropotov. Fiind persoană de încredere a lui D. Cantemir, a fost trimis de către domn, în primăvara anului 1711, cu misiuni secrete la Petru cel Mare, țarul Rusiei.

După înfrângerea suportată de ruși în bătălia de la Stălinești, Ștefan Luca se refugiază în Polonia, iar de acolo, însoțit de alți pribegi, vine la Kiev, unde între timp sosise și Dimitrie Cantemir. Nevoind să-l urmeze pe domn la Harkov, Ștefan Luca rămâne la Kiev, împreună cu un grup de moldoveni, sperând cât mai curând să se repatrieze. Întâlnind obstacole, încearcă să fugă, însă a fost prins și timp de o lună este închis, împreună cu alți compatrioți, fiind eliberați pe chezășia lui Toma Cantacuzino.

După un an de ședere la Kiev, reușindu-i o nouă tentativă de fugă, Ștefan Luca, împreună cu alți moldoveni, revine în Moldova. Din porunca domnului Nicolae Mavrocordat (septembrie 1711 – decembrie 1715), lui i-a fost restituită moșia sa Barboși, dată în stăpânire lui Lupu Costache drept recompensă pentru răstimpul cât a stat la închisoare (Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija-vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat (1661–1743)*, Chișinău, 1990, p. 377; Nicolae Costin, *Scrieri*, Chișinău, 1990, vol. I, p. 379, 382; Dinu Poștarencu, *Diploma de la Luțk*, in: *Destin românesc. Revistă de istorie și cultură*, Chișinău-București, 1999, nr. 3, p. 29-35).

⁵⁷ ANRM, F. 88, inv. 2, d. 315, f. 100-102.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 35-36 verso.

studiile, despre locul unde au activat după terminarea studiilor, despre succesele obținute în activitatea lor pe parcursul anilor etc.⁵⁹ Despre cunoștințele lui Iordache Tomuleț, vizând îndeosebi dreptul legat de obiceiul pământului, putem afla din numeroasele documente, în special din corespondența pe care el a purtat-o cu diferite instituții ținutale și regionale privind litigiile cu locuitorii satului Lăpușna⁶⁰.

Exemplu, în acest sens, ne servesc nu doar diferite scrisori adresate de reprezentanții familiei date instituțiilor regionale și imperiale, dar și recipisa prezentată la 5 iunie 1829, de Sandulache Tomuleț Cârmuirii Regionale a Basarabiei, prin care confirma că a primit de la instituția dată două tranzacții autentice prezentate de egumenul mănăstirii Ioan Zlatoust Leon, cu referire la moșiile Lăpușna, Boghicieni și altele, semnate la 1 și 3 decembrie 1813, fapt ce confirma finalizarea a litigiului de mai mulți ani între el și mănăstirea Ioan Zlatoust⁶¹. Recipisa dată demonstrează că moșierul Sandulache Tomuleț cunoștea la perfecție limba rusă, avea un scris destul de citeț și caligrafic, textul a fost scris rapid, iar semnătura profesională.

Veridicitatea documentelor puse la dispoziție de familia de boieri Tomuleț nu poate fi pusă la îndoială, deoarece ele erau semnate de persoane oficiale și prezentate în original. Spre exemplu: atestatul prezentat la 25 iulie 1814 de Divanul Moldovei la cererea lui Sandu și Iordache Tomuleț a fost semnat de: Veniamin – mitropolitul Moldovei, Gherasim – episcopul de Roman, Costache Ghica – logofăt, Lupu Balș – logofăt, Iordache – logofăt canta, Vasile Costache – vornic, Grigoraș Sturza – vistiernic, Iordache Rosetti – vistiernic, Sandulache Sturza – vistiernic, Alecu Iancoleiu – vornic, Constantin Balș – vornic, Manolache Dimachi – vornic, Vasile Rosetti – vornic, Grigore Ghica – vornic, Dimitrie Rosetti – vornic, Nicolae Stratulat – vornic, Constantin Costache – vornic, Nicolae Hrisoverghi – vornic, Șerban Negel – vornic, Raducan Rosetti – hatman, Constantin Bogdan – agă, Alecu Mavrocordat – postelnic, Grigore Balș – postelnic, Mihalache Sturza – agă, Constantin Ramfița – spătar, Grigore Ruso – spătar, Costache Crupenschi – spătar, Alexandru Hrisoverghi – spătar, Ioan Lupu – ban, Iancu Milescu – spătar, Dimitrie Jora – spătar, Nicolae Rosetti – spătar, Arghir Cuza – ban, Costache Cantabin – ban și Dimitrie Beldiman – ban⁶².

Prin urmare, constatăm că familia Tomuleț era o familie veche de boieri, deși nu atât de aristocratică ca altele, și respectiv, după anexarea Basarabiei la Rusia nu a beneficiat de acele mari privilegii în instituțiile de stat ca familiile de nobili Crupenschi, Climșa, Râșcanu, Sturza, Bașotă, Millo, Leonard, Balș, Cheșcu, Cantacuzino, Donici, Catargi, Cazimir, Dicescu, Pruncul ș.a.

Concluzii

Cele relatate *supra* ne permit să concluzionăm că **colecția Dosarelor familiilor nobiliare**, depozitată în fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova și Arhivei Istorice de Stat din Rusia, alcătuită de boierii moldoveni în scopul confirmării nobleței, prezintă o sursă importantă și valoroasă de patrimoniu documentar pentru studierea problemelor de istorie modernă a Basarabiei, inclusiv de istorie a nobilimii basarabene.

⁵⁹ Spre exemplu: fiii lui Timofei Egor (Iordache) Tomuleț au căpătat studii superioare în instituțiile de învățământ superior din Rusia: Grigore, născut la 19 iunie 1865, și-a făcut studiile la Academia Agricolă din Petrovsk, iar după absolvire este trimis la dorința sa la serviciu în calitate de profesor la Școala de Vinificație din Basarabia, unde a lucrat ca profesor (*ANRM, F. 88, inv. 2, d. 315, f. 157*); fratele său Gheorghe, născut la 2 iulie 1867, și-a făcut studiile la Universitatea Imperială din Sankt Petersburg (facultatea de drept), obținând diplomă de gradul întâi. După absolvirea Universității, la 9 februarie 1894, Gheorghe este lăsat, cu acordul ministrului de finanțe, în Departamentul prestații vamale pentru a-și continua studiile. La 25 aprilie 1894, prin decretul Senatului, el este confirmat în calitate de secretar de colegiu, iar la 2 noiembrie – ca ajutor principal al șefului de cancelarie a Departamentului (*Ibidem, f. 158-159 verso*).

⁶⁰ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 290; F. 5, inv. 4, d. 7; F. 6, inv. 2, d. 284, 616, 617; F. 8, inv. 1, d. 134, 155, 415, 531, 536, 715, 1436, 1736, 1915, 2223 etc.

⁶¹ *Ibidem*, f. 357.

⁶² ANRM, F. 88, inv. 2, d. 315, f. 20, 25.

357416

1829 года июня 5 числа
 Паучини я и Бессарабская
 областнаго Губернатора
 дан подлиннаго Единоу, дан
 ны Монастырскел Ел Иоанна
 Златоустова и Леонидова
 овмененных вотчинных;
 Ануцино, Богичени и прор
 отъ 1. и 3. декабря 1813.
 года ны ретурен местнаго
 Коутуръ, Георги
 Томулець

Recipisa, din 5 iunie 1829, semnată de Iordache Tomuleț, prezentată Cărmuirii Regionale a Basarabiei, prin care se confirma că a primit cele două certificate autentice de la egumenul mănăstirii Ioan Zlatoust Leon, cu privire la moșiile Lăpușna, Boghicheni și altele, semnate la 1 și 3 decembrie 1813 (ANRM, F. 3, inv. 1, d. 15, p. II, f. f. 357)

În baza exemplului acestor dosare, putem pune în discuție problema originii nobiliare a acestor familii, care pe parcursul secolului al XIX-lea a fost nevoite, în repetate rânduri, să intervină către instituțiile regionale și imperiale de resort pentru ași recăpăta/confirma starea nobiliară deținută până la 1812. În plus, dosarele familiilor nobiliare ne dau posibilitatea de a stabili legăturile de rudenie în care se aflau aceste familii cu familiile nobiliare din Moldova din secolele precedente, prin aceasta confirmând sau infirmând apartenența lor la starea nobiliară; servesc drept sursă importantă în studierea proprietăților funciare a nobilimii basarabene, deoarece, în cererile lor, nobilii erau nevoiți să indice moșiile pe care le stăpâneau (fie ei, fie strămoșii lor) până la anexarea acestui teritoriu la Imperiul Rus; servesc ca izvor important în studierea arborelui genealogic a familiilor nobiliare, deoarece moșierii basarabeni urmau să-și confirme noblețea prin acte vechi, semnate de persoane oficiale, pe care urmau să le prezinte, de regulă, în original; conțin date importante referitor la studiile pe care le-au căpătat nobilii pe parcursul secolului al XIX-lea și servesc drept sursă importantă în reflectarea etapelor de bază ale luptei lor pentru redobândirea sau confirmarea titlurilor nobiliare.

Examinarea altor dosare a nobililor basarabeni ne va permite să scoatem în evidență și să examinăm și multe alte probleme ce lipsesc, în cazul dat, în dosarul familiei Tomuleț.